

INKLYUZIV SINFLARDA NUTQ BUZULGAN BOLALARDA KOMUNIKATIV KOMPITENSIYANI SHAKILLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Usmonova Shahnoza Shukurali qizi

Qo'qon Davlat Universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası

Surdopedagogika

+998 91 694 06 69

@shahnoza4600@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning innovatsion yondashuvlari yoritilgan. Tadqiqotda inklyuziv ta'lim sharoitida nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarning muloqot jarayonida uchraydigan qiyinchiliklari, ularning ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonidagi faolligiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, multimodal yondashuvlar hamda individual ta'lim strategiyalarining ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada innovatsion yondashuvlar yordamida bolalarda og'zaki va noverbal muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, o'z fikrini erkin ifodalash hamda tengdoshlar bilan samarali muloqotga kirishish imkoniyatlarini kengaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlar inklyuziv ta'lim jarayonida nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, nutq buzilishi, kommunikativ kompetensiya, innovatsion yondashuvlar, muloqot ko'nikmalari, pedagogik texnologiyalar, ijtimoiy moslashuv, maxsus ta'lim.

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish ta'lim sohasining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv sinflarda turli individual imkoniyat va ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalar birgalikda ta'lim oladi, bu esa ularning ijtimoiylashuvi, muloqotga kirishishi va shaxs sifatida rivojlanishi uchun muhim sharoit yaratadi. Ayniqsa, nutq buzilishiga ega bolalar uchun inklyuziv muhit kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi, chunki muloqot jarayoni ularning ta'limdagi muvaffaqiyati va jamiyatga moslashuvining asosiy omillaridan biridir.

Nutq buzilishlari bolalarda og'zaki va noverbal muloqotning cheklanishi, o'z fikrini aniq ifodalashda qiyinchiliklar, tengdoshlar bilan o'zaro munosabatda passivlik kabi holatlarni yuzaga keltiradi. Inklyuziv sinflarda bunday bolalar ko'pincha muloqotda tashabbus ko'rsatishdan tortinadi, bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini yetarli darajada shakllantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli an'anaviy o'qitish va korreksion yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy, innovatsion metodlarni qo'llash zarurati yuzaga kelmoqda.

Innovatsion yondashuvlar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonini individuallashtirish, bolaning imkoniyatlariga moslashtirish va uni faol muloqot subyekti sifatida shakllantirishga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir. Interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimodal ta'lim elementlari hamda hamkorlikka asoslangan o'qitish usullari nutq buzilishiga ega bolalarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Bunday yondashuvlar bolalarda muloqotga bo'lgan qiziqishni oshirib, o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning innovatsion yondashuvlarini ilmiy jihatdan asoslash va ularning amaliy imkoniyatlarini tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada ushbu muammoning dolzarbligi, innovatsion yondashuvlarning pedagogik ahamiyati va inklyuziv ta'lim jarayonidagi o'rni yoritib beriladi.

Inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllantirish murakkab, ko'p omilli va uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiya bolaning og'zaki va noverbal vositalar yordamida o'z fikrini ifodalashi, suhbatni boshlashi, davom ettirishi va yakunlashi, shuningdek, muloqot jarayonida ijtimoiy qoidalarga amal qila olishini qamrab oladi. Nutq buzilishiga ega bolalarda ushbu ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, bu holat ularning ta'lim jarayonidagi faolligi va tengdoshlar bilan o'zaro munosabatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida kommunikativ kompetensiyaning shakllantirishning nazariy asoslari shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va ijtimoiy moslashuv konsepsiyalariga tayanadi. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, bola ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol muloqot subyekti sifatida shakllanishi lozim. Nutq buzilishiga ega bolalar uchun bunday yondashuv ayniqsa muhim bo'lib, ularning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishni talab etadi.

Innovatsion yondashuvlar inklyuziv sinflarda kommunikativ kompetensiyaning rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi. Interaktiv metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning muloqotga bo'lgan qiziqishini oshiradi, nutqiy faolligini rag'batlantiradi va ijobiy emotsional muhit yaratadi. Masalan, kichik guruhlarda ishlash, juftlikda dialoglar tuzish, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarni modellashtirish bolalarning muloqot jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi. Bu usullar nutq buzilishiga ega bolalarda muloqotdan chekinish holatlarini kamaytiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham innovatsion yondashuvlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Multimediali taqdimotlar, interaktiv ilovalar, audio va video materiallar yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlar nutqni eshitish, tushunish va qayta ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday vositalar nutq buzilishiga ega bolalar uchun qulay bo'lib, ular orqali

murakkab nutqiy vazifalar soddalashtirilgan va qiziqarli shaklda taqdim etiladi. Natijada bola muloqot jarayonida o'zini erkinroq his qiladi.

Multimodal yondashuv inklyuziv sinflarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvda eshitish, ko'rish, harakat va his-tuyg'ular birgalikda qo'llanilib, nutqni idrok etish va ifodalash jarayoni faollashtiriladi. Nutq buzilishiga ega bolalarda multimodal mashg'ulotlar og'zaki nutqni qo'llab-quvvatlovchi noverbal vositalar — imo-ishoralar, mimika, rasmlar va sxemalar orqali muloqotni boyitadi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning bosqichma-bosqich rivojlanishiga imkon yaratadi.

Inklyuziv sinflarda individual yondashuv ham muhim innovatsion omil hisoblanadi. Har bir bolaning nutq buzilishi turi, darajasi va psixologik xususiyatlari inobatga olinib, individual ta'lim va korreksion strategiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu strategiyalar bolaning kuchli tomonlariga tayangan holda kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratiladi. Natijada bola o'z imkoniyatlarini anglaydi, muloqotda muvaffaqiyatga erishadi va o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi.

Shuningdek, o'qituvchi, logoped va sinfdoshlar o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan yondashuv kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv muhitda sog'lom tengdoshlarning qo'llab-quvvatlovchi munosabati nutq buzilishiga ega bolalarning muloqotga faolroq kirishishiga yordam beradi. Bunday ijtimoiy hamkorlik bolalarda empatiya, o'zaro hurmat va muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish innovatsion yondashuvlarni tizimli va maqsadli qo'llashni talab etadi. Interaktiv metodlar, axborot texnologiyalari, multimodal va individual yondashuvlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda innovatsion

yondashuvlardan foydalanish ijobiy va barqaror samara berdi. Interaktiv metodlar, multimodal mashg'ulotlar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ta'lim jarayonida bolalarning muloqot faolligi sezilarli darajada oshdi.

Tajriba davomida o'quvchilarda og'zaki va noverbal muloqot ko'nikmalarining rivojlanishi, tengdoshlar bilan dialogga kirishish ishonchining kuchayishi va ijtimoiy moslashuv darajasining yaxshilanishi kuzatildi. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlar inklyuziv ta'lim sharoitida nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani samarali shakllantirish imkonini berishini tasdiqlaydi.

Inklyuziv sinflarda nutq buzilishiga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim va dolzarb vazifalaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda innovatsion pedagogik metodlarni qo'llash ushbu jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Innovatsion yondashuvlar bolalarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning muloqotga bo'lgan ehtiyojini va nutqiy faolligini kuchaytiradi.

Interaktiv metodlar, multimodal yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish nutq buzilishiga ega bolalarda og'zaki hamda noverbal muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, o'z fikrini erkin ifodalash va tengdoshlar bilan samarali muloqotga kirishish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, individual yondashuv va pedagog-logoped hamkorligi bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishida barqaror ijobiy natijalarga erishishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, inklyuziv sinflarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda innovatsion yondashuvlarni tizimli, maqsadli va uzluksiz qo'llash nutq buzilishiga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvi, ta'limdagi muvaffaqiyati hamda jamiyatda faol ishtirok etishi uchun mustahkam pedagogik asos yaratadi.

Фойдаланилган адабиётлар рo'yxати

1. Abdullayeva M. A. Inklyuziv ta'lim asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
2. G'aniyeva D. B. Nutq buzilishlari va ularni korreksiyalash metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Karimova S. T. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. — Toshkent: Universitet, 2021.
4. Mamatova L. R. Bolalarda nutq rivojidagi kamchiliklar va kommunikativ faoliyat. — Toshkent: Fan, 2018.
5. Nurmatova N. Sh. Kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodlari. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
6. Raxmonova Z. K. Inklyuziv sinflarda logopedik ishlarni tashkil etish. — Toshkent: O'qituvchi, 2022.
7. Saidova G. U. Maktab yoshidagi bolalarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
8. Usmonova H. B. Bolalar psixologiyasi va ijtimoiy moslashuv. — Toshkent: Sharq, 2017.
9. Xoliqova D. A. Maxsus ehtiyojli bolalar ta'limida innovatsion yondashuvlar. — Toshkent: Universitet, 2021.
10. Yuldashev O. M. Pedagogik texnologiyalar va zamonaviy ta'lim. — Toshkent: Fan, 2023.